

O'RTA OSIYODAGI QO'RIQXONALAR VA ULARDAGI YO'QOLIB BORAYOTGAN HAYVONLAR

Nizomova Bashoratxon

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

G'ulomova Malikaxon Xaydarali qizi

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. O'rta Osiyoda joylashgan qo'riqxonalar mintaqaning tabiiy boyliklarini, o'simlik va hayvonot dunyosini asrab-avaylash uchun muhim rol o'ynaydi. Ushbu hududda ko'plab noyob va yo'qolib borayotgan hayvonlar yashaydi. Ushbu tezisda ba'zi mashhur qo'riqxonalar va ulardagi yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: jayron, flora, fauna, silovsin, tog' echkisi, karkidon, oqqush, biosfera, qoplon, qoplon.

O'rta Osiyo mintaqasida bir qancha qo'riqxonalar mavjud bo'lib, ular noyob va yo'qolib borayotgan hayvon turlarini saqlash va himoya qilishga xizmat qiladi. Ushbu qo'riqxonalar ichki ekotizimni muhofaza qilish, hayvon va o'simliklarning tabiiy yashash muhitini asrash uchun juda muhim ahamiyatga ega. Quyida ba'zi asosiy qo'riqxonalar va ularda uchraydigan yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltiriladi:

O'zbekistonda qo'riqxonalar tabiatni, noyob va yo'qolib borayotgan hayvon va o'simlik turlarini himoya qilish maqsadida tashkil etilgan. Quyida O'zbekistondagi asosiy qo'riqxonalar haqida qisqacha ma'lumot keltiriladi:

1. Chotqol biosfera qo'riqxonasi (1947)

Joylashuvi: Toshkent va Jizzax viloyatlari.

Xususiyatlari: Tog'li hududlar va archa o'rmonlarini muhofaza qiladi.

Muhofaza qilinayotgan hayvonlar: Qor qoplani, Markaziy Osiyo buqa bug'usi, qora laylak.

2. Badai-Tugay qo'riqxonasi (1971)

Joylashuvi: Amudaryo bo'yida, Surxondaryo viloyatida.

Xususiyatlari: Tugay o'rmonlari va u yerda yashovchi noyob hayvonlar yashash muhitini saqlaydi.

Muhofaza qilinayotgan hayvonlar: Buxoro bug'usi, jayron, daryo qushlari.

Qozog'iston keng hududga ega bo'lib, turli ekotizimlarni o'z ichiga oladi: cho'l, tog', o'rmon, va dasht. Ushbu hududlarda tabiiy boyliklarni muhofaza qilish va yo'qolib borayotgan hayvonlarni himoya qilish uchun bir qator qo'riqxonalar tashkil etilgan. Quyida Qozog'istondagi asosiy qo'riqxonalar va ulardagi yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltirilgan:

1. Aksu-Jabag' li qo'riqxonasi (1926) (Markaziy Osiyodagi eng qadimiy qo'riqxona).

Joylashuvi: Janubiy Qozog'iston, Talas Alatau tog'lari.

Xususiyatlari: Tog' va dasht ekotizimlarini muhofaza qiladi.

Yo'qolib borayotgan hayvonlar: qor qoplani, qizil bo'yinli burgut, markaziy Osiyo silovsinlari.

2. Barsakelmes qo'riqxonasi (1939)

Joylashuvi: Qizilo'rda viloyati, Orol dengizining sobiq hududi.

Xususiyatlari: Cho'l ekotizimlari va ular bilan bog'liq hayvonlarni himoya qiladi.

Yo'qolib borayotgan hayvonlar: O'rta Osiyo karkidoni (yo'q bo'lish xavfi ostida), qum bo'risi.

Qirg'iziston tabiatining xilma-xilligini saqlash va noyob ekotizimlarni himoya qilish maqsadida bir qancha qo'riqxonalar tashkil etilgan. Bu qo'riqxonalar tog'li hududlar, o'rmonzorlar va ko'llar kabi muhim tabiiy hududlarni qamrab oladi. Quyida Qirg'izistondagi asosiy qo'riqxonalar haqida ma'lumot keltiriladi:

1. Issiqko'l qo'riqxonasi (1948)

Joylashuvi: Issiqko'l viloyati.

Xususiyatlari: Issiqko'l va uning atrofidagi suv-ekotizimlarini himoya qilish uchun tashkil etilgan.

Muhofaza qilinayotgan hayvonlar: oqqush, qora laylak, turli suv qushlari.

2. Sari-Chelek biosfera qo'riqxonasi (1959)

Joylashuvi: Jalolobod viloyati.

Xususiyatlari: Tog'li hudud va noyob ko'llarni muhofaza qilishga ixtisoslashgan.

Muhofaza qilinayotgan hayvonlar: qor qoplani, tog' echkisi, Markaziy Osiyo silovsini.

Tojikiston Markaziy Osiyoning tog'li davlatlaridan biri bo'lib, boy biologik xilma-xillikka ega. Tog'li hududlar, cho'l va o'rmonlar kabi tabiiy ekotizimlarni saqlash uchun bir qator qo'riqxonalar tashkil etilgan. Quyida Tojikistondagi asosiy qo'riqxonalar va ulardagi yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltiriladi:

1. Tigrovaya balka qo'riqxonasi (1938)

Joylashuvi: Vakhsh va Panj daryolari oralig'i, janubiy Tojikiston.

Xususiyatlari: Tugay o'rmonlarini va Amudaryo havzasining noyob ekotizimlarini muhofaza qilish uchun tashkil etilgan.

Yo'qolib borayotgan hayvonlar: Buxoro bug'usi, jayron, turli qush turlari, jumladan qora laylak.

2. Romit qo'riqxonasi (1959)

Joylashuvi: Varzob daryosi vodiysi, Hisor tog' tizmasi.

Xususiyatlari: Tog'-o'rmon ekotizimlarini muhofaza qilish va noyob hayvonlarni saqlashga ixtisoslashgan.

Yo'qolib borayotgan hayvonlar: qor qoplani, sibir tog' echkisi, silovsin.

Turkmaniston o'zining cho'l va yarim cho'l hududlari, shuningdek, noyob flora va fauna bilan boy. Ushbu tabiiy boyliklarni muhofaza qilish uchun bir qator qo'riqxonalar tashkil etilgan. Quyida Turkmanistondagi asosiy qo'riqxonalar va ulardagi yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltiriladi:

1. Kaplankir qo'riqxonasi (1979)

Joylashuvi: Turkmanistonning shimoli-g'arbiy qismi.

Xususiyatlari: Dasht va yarim cho'l hududlarini muhofaza qilishga yo'naltirilgan.

Yo'qolib borayotgan hayvonlar: jayron, qizil tulki, cho'l qushi turlari

2. Repetek biosfera qo'riqxonasi (1928)

Joylashuvi: Qoraqum cho'li.

Xususiyatlari: Cho'l ekotizimini va unda yashovchi flora va faunani saqlash uchun tashkil etilgan. Yo'qolib borayotgan hayvonlar: qum mushugi, jayron, qizil ilon.

Turkmaniston o'zining cho'l va yarim cho'l hududlari, shuningdek, noyob flora va fauna bilan boy. Ushbu tabiiy boyliklarni muhofaza qilish uchun bir qator qo'riqxonalar tashkil etilgan. Quyida Turkmanistondagi asosiy qo'riqxonalar va ulardagi yo'qolib borayotgan hayvonlar haqida ma'lumot keltiriladi:

Xulosa

O'rta Osiyo qo'riqxonalaridagi tabiatni saqlash uchun ko'p harakatlar qilinayotganiga qaramay, ekologik tahdidlar, jumladan, brakonerlik, iqlim o'zgarishi va yashash joylarining qisqarishi hali ham jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. Shu bois, qo'riqxonalar va tabiatni muhofaza qilish ishlari yanada kuchaytirilib, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va brakonerlarga qarshi kurashish zarur. Tabiatni saqlash va yo'qolib borayotgan hayvonlarni himoya qilish, nafaqat O'rta Osiyo mamlakatlari uchun, balki butun dunyo uchun katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A. S. Sirojiddinov. "O'rta Osiyo faunasi va flora resurslari".
2. F. Mustafoev. "Markaziy Osiyo qo'riqxonalarida hayvonlarni himoya qilish".
3. I. Baranov. "Qo'riqxonalar va ulardagi biologik xilma-xillik".
4. M. Ziyovuddinov, S. Tashmatov. "O'rta Osiyo tabiati va qo'riqxonalar".
5. N. Khaydarov. "O'rta Osiyo qo'riqxonalarining ekologik ahamiyati".